

Prof. D-ras Pranas Dovydaitis

1. Gyvenimas ir studijos

Pranas Dovydaitis gimė 1886 m. gruodžio mėn. 2 d. Runki kaime, Višakio R. d. (pirmiau Veiveri) v., Marijampolės apskr. Lietuviškai skaityti ir rašyti pramoko namiški padedamas ir iš slaptomis nupirkto Prūsijoje spausdinto, lietuviško elementoriaus, o rusiškai — iš rusiško pradžiamokslio (Všinskio Rodnoje Slovo). 1896 m. stojo Višakio R. d. pradžios mokyklai, tegalėdamas lankyti ją tik žiemos metu, nes vasar turėjo bandyti ir tiktams padėti lauko darbus dirbti. Ganydamas mągdavo spręsti aritmetikos uždavinius iš (žinoma, rusiško) uždavinyno. Skaitydavo slaptai iš Prūsijos pargabentas lietuviškas religinio bei politinio turinio ir rusiškas gamtos mokslus populiarinančias knygeles. Patsai pasirengęs, 1903 m. išlaikė egzaminus V-t skyriui prie Veiverių Mokytojų Seminarijos esančios vadinamos pavyzdinės mokyklos, nes ši seminarija liko ir priimdavo iš sakytosios pavyzdinės mokyklos, bet ne tiesiog 1-į kursą.

Ir pavyzdinį mokyklą, ir pirmuose dviejuose seminarijos kursuose jo pirmuoju mokiniu. 1905 metų pabaigoje seminaristai sustreikavo, reikalaudami seminarijai lietuviškos teisės. Visi streikavusieji buvo pašalinti, bet 1906 m. rudenį vėl prašyti priimami ir buvo priimti. Tik Dovydaitis seminariją priimti neprašė, atsiėmė iš jos dokumentus ir pradėjo galvoti apie gimnazijos baigimą. 1906 m. pradžioje mokė vaikus lietuviškoje Višakio R. d. nelegaliųjų klebono kurtojų mokykloje.

1907 m. pradžioje keletą savaičių gyveno pas savo dėdą, Kadetų korpuso siuivyklos kirpėją, Polocke, kur dėdą buvo įnusėjęs, žadėdamas statyti ten aukštesnę mokyklą; bet kadangi tame korpuse mokėsi tik aukštesnės Rusijos karininkų vaikai, o kitos aukštesnės mokyklos čia nebuvo atidaryta, kaip dėdą tikėjosi, tai tas sumanymas nepavyko. Tačiau Dovydaitis iš vieno studento žydo gavo akstiną ir padarė sinimo ruošimą egzaminams iš viso gimnazijos kurso. 1907-08 m. žiemą, dienomis slaptai mokydamas lietuviškai savo kaimo vaikus, o naktimis patsai mokydamasis prisiruošė ir tą pačią (1908) metų pavasarį išlaikė eksternu baigiamuosius egzaminus prie Marijampolės valstybinės gimnazijos.

Tą pačią metų rudenį jis stojo Maskvos universiteto juridinių fakul-

tet . Tame fakultete formaliai siraš s, bet daug daugiau kit fakultet dalykus gilindamasis, jis praš ir Švietimo Minister ir pat Car leisti jam eiti drauge ir istorijos-filologijos fakultet . Prašym du kartu atmetus, Dovydaitis istorijos-filologijos fakultete tegal jo b t laikomas tik laisvu klausytoju. Betgi kad parodyt , jog ir tame fakultete paj gia dirbti, jis, lyg b t pilnateisis istorijos-filologijos fakulteto studentas, m si rašyti darb t fakultet baigiantiems studentams skiriamoms premijoms gauti, tema: Guyau moral s mokslo kritika. Už t darb jis 1910 m. gavo sidabro medal . Juridin fakultet baig s grei iausiai leidžiamu j baigti laiku (per

8 semestrus), nuo 1912 m. rudens, išlaik s reikiam j gimnazijos kurso graik kalbos egzamin , Dovydaitis buvo ir formaliai stoj s istorijos-filologijos fakultet , bet jo nebaig . Mat, 1913 m. vasar jis pri m pasi ly m redaguoti Vilniuje leidžiam laikrašt Vilt , kuris, Dovydai io paimtas, t pa i met pabaigoj virto dienraš iu. Vokie iams už mus Vilni 1915 m. rudenio, Viltis tur jo sustoti. Tuomet jos redaktorius atsik l Kaun ir ia nuo 1916 m. sausio i dienos pa m pirmosios lietuviškos Kaune „Saul s“ (iš jos yra išaugusios abi dabartin s „Aušros“ gimnazijos) gimnazijos direktoriaus pareigas, drauge buvo ir „Saul s“ draugijos pirmininkas. Šiose abiejose pareigose jam teko daug kovoti su okupacin s vokie i valdžios vokie tinimo siekimais. Vien kart buvo net nuo gimnazijos direktoriaus pareig atstatytas ir sumok jo pinigini pabaud . „Saul s“ draugijos gimnazijai virtus valstybine Kauno 1-ja gimnazija, Dovydaitis buvo ir jos direktorius iki 1922 m.

1920 m. buvo pakviestas Lietuvos Aukšt j Mokslo Kurs senosios filosofijos istorijos lektorium, o 1922 m. sik rus Lietuvos Universitetui, universiteto branduolin skirt j profesori buvo išrinktas ir universiteto personal . ia pirmiausia d st kaip docentas, paskui kaip ekstraordinarinis profesorius religij istorijos katedroje Teologijos-Filosofijos fakultete.

1928 m. gruodžio 2 dien Teologijos-Filosofijos Fakultetas j pak l ordinariu profesorium. 1933 metais vykusiame L. K. Mokslinink ir Mokslo M g j suvažiavime, prof. Dovydaitis buvo kartu su prel. A. Dambrausku ir Prof. St. Šalkauskiu paskelbtas vienu iš trij pirm j Lietuvos katalik akademik . 1936 m. sausio m n. 16 dien Respublikos Prezidento aktu buvo iš Universiteto atleistas, o nuo t pa i met kovo m n. 16 d. v l gr žintas eit sias pareigas.

2. Mokslo plotm je

Mokslininko darbo pam gimu pasireišk s Maskvos universitete, Dovydaitis šiuo atžvilgiu dar labiau sutvirt jo dirbdamas mokytojo darb „Saul s“ ir Kauno 1-je gimnazijose, kuriose, tr kstant mokytoj , jam teko d s tyti vairius, tame skai iuj ir gamtos mokslo, dalykus. ia jis susidom jo

gamta jau ir iš filosofin s pus s; berods, susidom jimo gamtos mokslais, kiek jie susisiečia su pasaul ži ra ir filosofija, jis jau buvo parod s studen-tavimo laikais, atsid damas nagrin ti evoliucionizm , darvinizm , haekeliz-m ir su jais susijusias sritis. Dabar, d stydamas gamtos dalykus gimnazi-joj, jis gamtoj ži r jo ir filosofinio prasmingumo. Matydamas, kad Lie-tuvoj šiuo atžvilgiu yra spraga, jis 1920 m. ruden k r mokslus einan iai jaunuomenei ir šviesuomenei gamtotyros bei jos šalim moksl žurnal Kosmos. Jau nuo 1918 m. pradžios leido pedagogikos reikalui žurnal Lietuvos Mokykl .

Mokslo ir mokymo darb Dovydaitis toliau dirbo V. D. Universiteto Teologijos-Filosofijos fakultete, be religij istorijos, ia d stydamas dar vi-suotin s istorijos ir filosofijos katedrose. 1924.IX.1-1925.IX.1 buvo Teologijos-Filosofijos Fakulteto sekretorium, 1928.IX.1-1929.IX.1 Universiteto sekre-torium.

Jo moksliniai ir populiarizacijos darbai spausdinti vairiuose žurna-luose. Jie apima religij istorijos, filosofijos, pedagogikos, literat ros isto-rijos, gamtos mokslo, geografijos, geologijos, paleontologijos ir kit sri i klausimus. Už jo darbus Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-Filoso-fijos Fakultetas, Senato pritiriamas, 1936 m. prof. Dovydai iui suteik fi-losofijos daktaro laipsn .

3. Politikoje

Politikoje Dovydaitis prad jo dalyvauti vokie i okupacijos laikais. Vilniaus Seimo metu 1917 m. jis buvo išrinktas Lietuvos Taryb . Kaip jos narys, jis 1918 m. vasario m n. 16 dien pasiraš Nepriklausomyb s akt . 1919 m. kovo m n., kritiškiausiu nepriklausomos Lietuvos valstyb s k rimosi momentu, buvo pakviestas sudaryti III-j Ministeri Kabinet .

4. Religin je ir kult rin je plotm je

Dovydaitis ia dalyvavo kurdamas ir vadovaudamas religin ms ir kul-t rin ms organizacijoms. 1910 m. jis drauge su kitais k r Ateitinink organizacij , kuria jis r pinasi ir iki ši dien . Kur laik jo jos Vy-riausio Vado pareigas. Kartu yra Katalik Veikimo Centro Vyriausios Valdybos vicepirmininkas. Padedo ir Lietuvos Krikš ioni Darbinink S jungai bei Pavasarininkams. D l pastar j nukent jo, nes už kalb , pasakyt 1932 m. liepos m n. 11 dien. Marijampol s „Pavasario“ rajono šven-t je, buvo administraciniu b du nubaustas trims m nesiams kal ti. D l to Bajor ir Marijampol s Sunki j Darb Kal jime išbuvo pusanthro m -nesio. 1936 m. pradžioje d l r pinimosi kitos organizacijos reikalais buvo du m nesiu atleistas iš V. D. Universiteto.

5. Spaudos srityje

Spaudoje darbuotis Dovydaitis pradėjo tik į atgavus, t. y. nuo 1905 metų. Pirmiausia rašė korespondencijas jau esamuose spaudos organuose: Vilniaus Žiniuose, Naujojoje Gadyne ir straipsnius Draugijoje, Šaltinyje, Aušrinėje, Vilty bei jos priede. 1910 m. pradėjo steigti Ateitį, o vėliau pats steigė ir redagavo Lietuvos Mokyklą (1918-1924), Kosmos (nuo 1920), Logos (nuo 1921), Soter (1924-1930), Naują Vaidilutį (1921-1924.) Dabar teberedaguoja Ateitį, Kosmos, Logos. Yra atsakomasis Darbininko redaktorius, bendradarbiauja Židinyje, Tiesos Kelyje, Sotere, Naujojoje Vaidilutyje, XX-me Amžiuje ir kt.

Be to, Pranas Dovydaitis, kaip L. K. Mokslo Akademijos atstovas, dirba viceredaktoriaus darbą Lietuviškojoje Enciklopedijoje.

Prof. Dovydaitis — „Kosmo“ redaktorius Steponas Kolupaila

Šiomet turime pažymėti vienas reikšmingas sukaktuves: prieš 50 metų, 1886 m. gruodžio mėn. 2 dieną. Runki kaime Marijampolės apskr. gimė vienas veikliausias ir darbingiausias mokslininkas, VDU ordinarinis profesorius Pranas Dovydaitis. Lietuvos gamtininkams jis yra labai nusipelnęs, kaip gamtos mokslo žurnalo „Kosmo“ steigėjas ir redaktorius.

Šiandieną proga prisiminkime ryškiausius jo gyvenimo brožuos.

Augo Pr. Dovydaitis smulkaus kininko šeimoje. Vasarą ganydavo bandą, žiemą lankydavo už 5 km. Višakio Rados pradžios mokyklą. Runki kaime yra stambi miškoplote siterpš; Judrės ir Jūrės takoskiros šiluose ir elksnose praleido savo vaikystės laiką bsimasis gamtos žurnalo redaktorius.

Didelio vargo varžomas mokėsi Pr. Dovydaitis Veiverių mokytojų seminarijoje, eksternu išlaikė baigiamuosius egzaminus Marijampolės gimnazijoje ir mėsistudijuoti Maskvos universitete. Per ketverius metus, 1912 m., baigė juridinį fakultetą ir pradėjo studijuoti antrame — istorijos-filologijos fakultete, kurio konkursą jau 1910 m. buvo laimėjęs už mokslo darbą „Guyau moralės mokslo kritika“.

1913 m. Pr. Dovydaitis persikėlė į Vilnių „Vilties“ redaguoti, o Didžiojo karo metu — Kauną vadovauti pirmajai lietuviškai gimnazijai. Dėsty-